

מנדלשטאם לא צחק

יש לי בעיה ואני מתכוון לשתף בה אתכם, הקוראים.

כמו אחרים מרעי (מעטים) ובניגוד לרעם של אחרים (רבים מאוד), אני סבור שמה שמכונה בשם מילחמת-תרבות, כלומר, מילחמת-חורמה כסוד ריירת למינים ובגילויים השונים של תומיניזם ניום הישראלי על כל המשתמע ממנו, היא כורח השעה; כורח-השעה — ולא רק צודה-שעה, כמו שנהוג לומר. וב-מילחמה" כוונתי לכל שיטה, אמצעי ודרך יעילים — להוציא אלימות.

בנושא זה — אף כי לא בהכרח גם בכל הנושאים האחרים — קיימת תמימות-רעים מוחלטת בין עורך הדרך הקטן הזה, בן שני העמודים, לבין עורך השבועון שפתח לפנינו את שעריו. יתר-על-כן, ייתכן מאוד שהיתה זו רווקא תמימות-רעים זו שגרמה לכך שערך המוסף הקטן הזה, שגם הוא אולי כורח-השעה יותר מאשר מישאלת-לב, יבחר לעגן אותו בשבועון הנקרא בשם העולם הזה ולא בשבועונים או בעיתונים הנקראים בשמות אחרים. אין זאת אומרת, כמובן, שלא היו עוד נימוקים וכוחות של הצעד הזה. למען האמת, היו נימוקים רבים בעד ונגד. הנימוק הנזכר היה אחד הנימוקים המכריעים בעד.

למה אני מספר לכם את כל זה? כי יש לי בעיה, ואני מתכוון לשתף בה אתכם, הקוראים.

וכדי לשתף אתכם אני חייב לחזור ולהציג לפניכם את כרטיס-הביקור העיתונאי שלי; כלומר, כרטיס-הביקור שלי כעיתונאי, להבדיל מכרטיס-הביקור שלי כמשורר, מבקר או מורה לטיפוח, למשל. וכרטיס-הביקור שלי כעיתונאי כתוב, במקום בולט, בצד דברים אחרים: רוגל במילחמת-תרבות.

כמו שבכרטיס-הביקור של אחיו של אחד הנודעים ביצירי ישראל מן הדור הקשיש היה כתוב, בשעתו: יושבראש.

למה אני מספר לכם את כל זה? כן, כבר אמרת, כי יש לי בעיה.

הבעיה היא ששמאל הספרי צחק.

אבל נתחיל מן ההתחלה. ובכן, יש להניח כי בשעה שתקראו דברים אלה כבר תרד המחאה הציבורית שעוררה פסילת ההצגה החילונית האחרון, מאת שמאל הספרי ובמיוחד, מכותרות העיתונים. מה שהחל בקולות רעמים וברקים,

הנשק היחיד

...אבל אי-אפשר ליצור בלי לחשוב, ואי-אפשר לחשוב ולהיות פאשיסט. לא לחינם הכריז גרינג (או אולי היה זה גבלס!) כשאני שומע את המילה תרבות. אני שולח את ידי אל האקדה. ימין קיצוני ותרבות פשוט אינם עולים בקנה אחד. אין זה מיקרה שמכל הדתיות הלוחמת, מכל הימין התוקפני, מכל גוש אמונים ונספחים ולגיונות צרחני הכיכרות, לא יצא אף יוצר אחד.

לכן נאחז הימין בצנזורה. אילו היה לו כוח-יצירה אמיתי, היה מתחרה ביצירה התרבותית הליברלית והשמאלית בת-חום התרבות, בתחום מאבק הדעות והכישרונות. אבל מפני שהוא חסר כל אלה, הוא נאחז במיספרי צנזורה, באלות-ביירוניום ובשאר כלי-משחית. וכשהוא עוסק בצנזורה, הוא עוד מפספס בלשון מיופייפת על "חריגה מהטעם הטוב" ופגיעה ברגשות" וכי... אבל אין כל זה אלא מספר-עשן על האלימות שהיא ביסוד תפיסת עולמו. לא מקרה הוא שהמועצה לביקורת סרטים ומחזות קיימת תחת חסותו של שר-הפנים שלנו, אלוף התרבות, צייד המזוזות הפסולות, מפני אווירת ימי-הביניים המוקדמים, הרב פרץ. הוא יאה לה והיא יאה לו. בעוז עברון, ידיעות אחרונות, 5.12.86.

נמשך בזעקות שבר ובפלאסטרים על הפיות, נסתיים מן הסתם בעיפוסים דקים כשל ציפורים. ועל מה אני מבסס תחוית אופטימית/פסימית (הבחירה בידיכם, על פי השקפותיכם) ? כרגיל: על דעת גדולים, כלימות, על דעת מורי ורבותי העיתונות, שהרי בדיעות אחרונות (4.12.86) מצאתי כתוב במפורש כי "סכסוף של דבר תושג פשרה, יימחקו קטעים, והקהל, ששמע הסערה יגיע לאווניו, ייילך להצגה. אם יאה אותה — תישאר. אם ישתעמם — תרד."

אכן, אין חכם כבעל ניסיון. והעיתונאי שכתב כדברים האלה הוא בעל ניסיון. סימכו עליו. אבל לי חבל. חבל על הצגה שהורדה מעל הבימה בפקודת הצנזורה, אם אומנם תור, אבל חבל לא-פחות על הצגה שתעלה על הבימה לאחר מחיקת קטעים והשגת "פשרה" עם הצנזורה, אם אומנם כך יקרה.

כלומר, חבל מכאן וחבל מכאן. אבל חבל-חבלים, או חבל-שיבעתיים בעיניי, אם ההצגה תועלה לאחר מחיקת הקטעים במיצוע הצנזורה, תמצא חן בעיני הקהל, ששמע הסערה הגיע

כי מי שצוחק מהצנזורה מבצע פיתוח בערכה של ההתנגדות לצנזורה, ובאותה שעה עצמה גם גורע מהערכת סכנתה של הצנזורה בכלל. ומי שמבצע פיתוח בסכנתה של הצנזורה ובערכה של ההתנגדות לה — מפני שהוא כבר לוטש עיניו ל"פשרה" שתושג לאחר מחיקת הקטעים שאלי (מחשבה נוראה!) לא הוכנסו אלא כדי להיות מוצאים אחרי שיעשו את שלהם — אדם כזה הוא לא לוחם גדול בכערות. אדרבה, הוא בור ועם הארץ גדול בעצמו. בראש וראשונה, מפני שהוא שם לצחוק את מאבקם ואת ייסוריהם של אלה

החילוני האחרון: האם כך הוא נראה? בתמונה: משתתפי ההצגה מפגינים ב"צוותא"

— והם אינם מעטים כליכך במאה הזאת — שכאמת מסרו את חייהם למען הרעיון של חופש הדיבור והביטוי, והביטוי האמנותי בכלל זה. והוא אינו לוחם כלל. אדרבה, בידרעים או בלא-ידרעים ובמטומטמים, הוא משמש כלי-שרת בידיהם של הרב פרץ ואנשי שעון-החורף שלו. כי בפעם הבאה — האם באמת צריך לחזור על המשל הנודע? — כשצחק "ואב", והואב היה

לאווניו", ו"תישאר", בלשונו של המרווח העיתונאי שלנו.

וכל כך למה? שאם אומנם כך יקרה, יתברר לי שצדק-גם צדק הקול הדוני — יש לי קול ודוני כזה והוא עולה לי כבראות, תאמינו לי — המלחש באונוי, שכל הפרשה אינה אלא "נימיק" פירסומתי נוסף בעולם של יחסי ופעולות ציבור, משהו כמו תשרי האשכוליות הידוע.

ואז אני אכעס עוד יותר משאני כועס כבר היום.

ומדוע אני כועס כבר היום?

כי באותה ידיעה שבה הובעה התחזית בדבר הפרשה שתושג בסופו של דבר, נאמר גם כי במיפגן המחאה שערך התיאטרון הקאמרי באולם צוותא בתל-אביב כנגד הצנזורה, ישבו בלובי שני מחזאי-הבית של התיאטרון, המחזאי של ההצגה האסורה, שמאל הספרי, כיפה קטנה לראשו, ולידו חנוך לויין. והספרי, מחבר החילונית האחרון ובימאי ההצגה המצונזרת, אמר על עצמו ועל חברו, לדיברי המקור העיתונאי שלנו, "רפיקי הצנזורה" ו"צחק". אמר וצחק — כך כתוב בעיתון.

וכשקראתי את הדברים האלה נזכרתי — חי נפשי שנזכרתי דווקא באותה שעה — שאוספים מנדלשטאם וניקולאי סטפאנוביץ' גומילוב חיים לנסקי; ובמחשבה שניה — גם פרץ מארקיש ואיציק פפר וכל הספרים המשוררים היהודיים שהוצאו להורג — כמישרין ובעקיפין — בשנים הרבות של הטרור הסטאליני וה"צנזורה" של הגר-פ-או והניקו-ורד לא צחקו. ולא צחקו, לא קורט טוכולסקי, שהתאבד בשוודיה, ולא ארנסט טולר, שהתאבד בניירורק, וואלטר בנימין שהתאבד בגבול-ספרד, והפובליציסט והפאציפיסט האמריקאי קארל פון אוסייצקי, שמת במעצר נאצי, ועוד סופר והוגה-דעות ממוצא יהודי, תיאודור סינג, שנרצח בידי שליחי הנאצים במארינבאר — כל אלה, ועוד רבים אחרים, כולם לא צחקו.

מדוע? כי לא היתה להם שום סיבה לצחוק. ואילו הספרי צחק — סימן שהיתה לו סיבה טובה לצחוק.

ואם לו היתה סיבה טובה לצחוק — לנו, כלומר, כל מחנה פיינהפשו, חותמי העצומות, מרעילי הבארות, הבורגים, סוכני אש"ף, השמאלנים, לנו לכולנו היתה סיבה טובה לבכות, כי אם הוא, הספרי, צחק — לא היתה לאלוף (מיל') מאיר פעיל סיבה טובה לצאת בריחתה מצפונות כזאת להגנת חופש האמנויות בוויכוח רדיו עם הפאפואיסט אחרון פאפו מהטלוויזיה (מיל'), ולחיים חפר לא היתה עילה להעמיד את הטור השובש שלו בדיעות אחרונות לרשותו של הספרי כ-מחווה למילחמתו (של זה) בכערות.

כי אם מחזאי-הבית צחק — אות וסימן הוא שכל האנשים החושבים כמו מאיר פעיל וחיים חפר (ואני בכלל זה) נפלגו בפח.

מחזאי הספרי ורעייתו חנה

אמיתי, כבר לא ימצא מי שיאמין לנו — ולצעתנו לא יהיה שום דבר, שום ערך.

למה? — כי מחזאי-הבית צחק. ומרוב שימחה על היהודי חזונה-הכיה שארץ לנו לחברה, נדמה היה לנו באיוולתנו כי הוא מוציא מילים מפינו. אבל, למעשה, לא היו אלה מילים שאותן הוציא מפינו (חיים חפר): "יתר ויתר יהודים דתיים שפויים רואים כבר בדת-מטעם את השטע ואת הבקע ואת השיברון", כי אם קולות אחרים. והללו, לאו דווקא מן הפה יצאו, כי אם ממקום אחר. ובשלב זה כבר צריכים אנו לפנות מעניינים שבעורה (הצחק) לעניינים שבתוכו (המחזה). ההצגה שלפנינו. וכך מתאר המשורר-העיתונאי חזי לסקלי, במדרונו הבעיר (28.11.86), את אחת הסצינות שבעולת ההצגה שבחורה עליה נכח:

אלה הנימה נמנע המחנה שלאנו וכן פייגלע, קוקסינל סדיסטי, הששה לענות את כל מי שאינו סר למרותו של המחנה החלקלק, צ'ופצ'יק איש שלום עכשיו לשעבר,

שעבר תהליך התחרדות כמו כל שאר תושבי ישראל במדינת-ההלכה שתקום כאן, לפי חזונו של הספרי. אותו צ'ופצ'יק נודע ביכולתו להפיק צלילי מוסיקה מכל מיני חלקים בגופו, ובעיקר מישבנו. הוא מתבקש לנפוח את ההימנון הציוני המאוס התיקווה. צ'ופצ'יק טוען שלא הכינו אותו לנפיחת התיקווה, ושלא אכל את המזון המתאים לביצוע הקונצ'רטו החגיגי הזה. נסיונותיו של צ'ופצ'יק עולים בתוהו. המירב שהוא מסוגל להגיע אליו הוא הפניית ישבנו לקהל ותקיעת שני הצלילים הראשונים מתוך ההימנון לשעבר. הרב צ'ופצ'יק אומר שהוא מוכן אפילו להשתין על הקיר את שמע ישראל בכל מיני צבעים, רק שיעזבו אותו לנפשו. שלאנו ופייגלע מוכנים ליצור בשבילו אווירה של יום הזיכרון. לפייגלע הקוקסינל יש חנות (מיפתח) במרכז סינור העור שלה. היא פותחת אותה (את החנות) ושולפת מתוכה את דגל ישראל, או יותר נכון דיגלון קמוט וחסר-הדר, שלאנו ופייגלע אוחזים את הדיגלון הלאומי בשני צדדיו ופוצחים בצפירת-זיכרון. הרב צ'ופצ'יק ממחר להראות את ישבנו לקהל ופותח בסידרה נוספת של נסיונות כושלים לנפוח את ההימנון. וסופו שהוא מחרבן במיכנסיו מרוב מאמץ.

עכשיו אתם מכינים מדוע צחק מחזאי-הבית? הוא צחק עלינו.

הוא צחק עלינו, שעם "טקסט" כזה הצליח להעלות אותנו שוב לבריקאדות.

ואת בשבוע שכל גרם אנרגיה שעור נותר בגופו המת-שיעיר-גבה-גלי של מחנה פיינהפשו במדינת ישראל היה צריך להיות מכוון לסיכול כוונת הודון של מיפלטת-העבודה (יצחק רבין) לגרש מארצו עורר-יעיתון ערבי לא צוחק, ולמחאה על קטל הסטודנטים (שכבר לא יצחקו) בתוך שטח מכללת ביריית ולגניו קייל הטלוויזיה שתביא את הפתיחה באש על סטודנטים מיידיאבנים כ-השבת מילחמה שעה". כך, במילים תנ"כיות אלה:

ואולי לעליה על הבריקאדות כתגובה על חגיגת הגאנגסטר ר' ויליאם נקש בידי הגאנגסטרים של הליכוד.

לכן, מכל הסיבות שלעיל, ומסיבות וטעמים אחרים שעוד יכולתי למנות אילו עמדו לרשותי המקום והזמן הדרושים, אני בוכה כששמאל הספרי צחק. כן, ואגב — יש לי בעיה.

נתן זך

ויולטיר לא נסע

באותו גיליון של העיר (28.11.86) שבו מדרווח לנו, חנוך הספרי" (הכותרת שלהם), מעלה כתבת אחרת טענה שמקורה — ניתן לשער — במאיר ויולטיר ובני חוגו. וכך נאמר שם באותה רשימה:

בחוגי הסיפורים בישראל נשמעה לאחרונה רונה טענה, כי המשתתפים במישלחות כאלו (של סופרים ומשוררים ישראלים הנשלחים לייצג את המדינה ברחבי תבל) נקבעים באופן שרירותי. במשך שנים, אומרים, משר-גרים תמיד אותם האנשים לייצג את ה"סיפורים הישראלית בחו"ל. בדרך כלל אנשים הקשורים באופן זה או אחר באגודת-הסופרים, עורכי כיתביעת לסיפ-רות או אנשים הקרובים לצלחת. בעיקר מדובר באשר רינד, יעקב בסר וחיים פסח. מאיר ויולטיר או יאיר הורוביץ, למשל, מעולם לא נשלחו לכנסים כאלה. ויולטיר סבור שיש הרבה אמת בטענה זו. זה מאוד מיקרי ותמוה שאלה המייצגים את ישראל בספרד ובפולין (בהקשר זה נזכרים שמותיהם של יעקב בסר וגבריאל מוקד, אשר השתתפו בשתי המישלחות) הם אנשים שאינם בולטים בתחומם, אלא מצטיינים בקשר לאגודת-הסופרים.

שבוע לאחר מכן, משיב חיים פסח באותו מקום (העיר, 5.12.86) על הטענות המופנות כלפיו, הוזכרו לחתן פרס עלית (20,000 דולר), שיוקא הוא אינו יכול לטעון לכיתרם של המקופחים הגדולים (מחצית מכתבו של חיים פסח צנזורה עליידי מערכת המקומון).

למען האמת וכדי להעמיד דברים על דיוקם: שני הצדדים צודקים, במיקרה זה. ויולטיר, אדם שיועד פה-יפה לדואג לאינטר-סים שלו מבלי להטריד את עצמו יתר-על-המירה באינטרסים של זולתו, באמת אינו זקוק לרחמינו (הגם שבתחום היח"צנות הוא עדיין רחוק מרחק